

Dr. Krunoslav Draganović, *Katalog župa i nazadovanje katoličkog elementa u Bosni i Hercegovini u XVII. stoljeću*, Rim – Sarajevo: Hrvatski povijesni institut – Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima – Katolički bogoslovni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2021, 155 str.

O Krunoslavu Draganoviću, svećeniku Vrhbosanske nadbiskupije i profesoru crkvene povijesti na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, objavljen je do sada veliki broj bibliografskih jedinica, a niz njegovih znanstvenih i publicističkih radova tek treba otkriti. Većina onoga što se o njemu pisalo vezano je za period njegova života kada je prestao predavati crkvenu povijest na spomenutom fakultetu i njegovog odlaska u Rim 1943. godine u koji spada i ova studija koju prikazujemo. Riječ je o *Katalogu župa i nazadovanju katoličkog elementa u Bosni i Hercegovini u XVII. stoljeću* kojom se 1940. habilitirao za docenta crkvene povijesti.

Do sada je samo dio teksta objavljen u časopisu *Croatia sacra*, 22–23 (1944), 89-127, dok je preostali dio ostao nepoznat. Trudom vlč. mr. Bojana Ivešića Draganović nije ostao zaboravljen. Doktorantskim istraživanjem na Fakultetu crkvene povijesti i kulturnih dobara Papinskog sveučilišta Gregoriana u Rimu, studija se javnosti predaje cjelovita.

Izdavači ove studije su Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu (Vrhbosanska nadbiskupija), gdje je Draganović kao svećenik bio inkardiniran i gdje je proveo posljednje godine života, Papinski hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu, gdje je Draganović boravio kao gojenac, te Hrvatski povijesni institut u Rimu, budući da je po struci kao profesor povijesti bio jedan od onih koji su ga zamislili i osnovali. Objavljivanjem ove posthumne studije obnavljaju se i *Radovi* Hrvatskog povijesnog instituta.

Zaseban dio knjige nosi naslov *Krunoslav Stjepan Draganović – sveučilišni profesor* o kojem piše vlč. mr. Bojan Ivešić. Autor u ovom poglavlju donosi Draganovićevu zaboravljenu biografiju. Ivešić donosi podatke

Draganovićeve aplikacije na poziciju sveučilišnog profesora. Kako navodi Ivešić, Draganović je odlukom Vrhbosanskog nadbiskupa dr. Ivana Šarića u akademskoj godini 1932. do 1933. godine otišao u Rim na Papinski orijentalni institut studirati orijentalnu teologiju u historijskoj sekciji. Za vrijeme studija boravio je u zavodu svetog Jeronima kao pitomac te ujedno i obnašao službu kapelana Hrvatske crkve sv. Jeronima. Iz toga možemo zaključiti zainteresiranost hrvatskih studenata-svećenika za objavljivanje ovakve jedne studije zaboravljenog veterana orijentalne teologije.

Studirajući u Rimu Draganović koristi arhivska vrela, na poseban način arhiv *kongregacije De Propaganda fide* gdje pronalazi, skuplja, kritički analizira i objavljuje različite dokumente vezane za bosanskohercegovačku crkvenu povijest. Svoja akademska dostignuća Draganović je okrunio zaposlenjem na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu na katedri za *Crkvenu povijest i druge pomoćne povijesne nauke*.

Izgubljeno djelo doktorske disertacije nije bilo jednostavno pronaći jer je sačuvan samo jedan krnji primjerak u *Arhivu Papinskog hrvatskog zavoda sv. Jeronima* u fondu Krunoslav Draganović. U kutiji 1.3.1. *Knjige i članci*, točnije *fasciklu 1.3.1.8.*, nalazi se dragocjena studija na 84 stranice formata A4 ispisana tipkopisom. Najveći problem koji se nameće u sačuvanom primjerku jest njegova necjelovitost. Naime, sačuvani primjerak je nepotpun, tj. nedostaje nešto manje od pola teksta, od 16. do 51. stranice, točnije 35 stranica. Kao polazna točka rješenja problema bio je naslov studije dr. Draganovića: *Katalog župa i nazadovanje katoličkog elementa u Bosni i Hercegovini u XVII. stoljeću*. Članak je tiskan 1944. godine u posljednjem broju časopisa *Croatia sacra* kojemu je Draganović bio i urednik od 1940. godine do njegova gašenja. Kada se uzme spomenuti članak i kada se umetne u prazninu koju imamo u studiji, dobije se jedna logična cjelina u kojoj se podudaraju kritički aparati, stil pisanja, korišteni izvori, približan broj stranica (članak je otisnut na 38 stranica) te u konačnici ono najvažnije – sadržaj. Zahvaljujući vlč. mr. Ivešiću djelo je ponovo ugledalo svjetlo dana nakon 81 godine i s tim je ponovo kompletirano.

Djelo dr. Draganovića u njegovoj izvornoj studiji ima sedam poglavlja uz uvodna i zaključna razmatranja. No budući da studija nije doživjela svoju konačnu redakciju od samog autora, izvorna verzija u sedam poglavlja pomalo je zbunjujuća i nejasna. Stoga nova redakcija objedinjuje sva poglavlja u tri cjeline dodavši im uvod i zaključak. Bibliografiju Krunoslava Draganovića u svjetlu dostupne literature kompletirao je dr. Milenko Kresić, profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Sarajevu.

Nakon uvodnih napomena i načina objedinjavanja doktorske studije, kao što smo mogli vidjeti, knjiga se sastoji iz dva dijela (155 str.). Na prvi dio otpadaju već predstavljene 33 stranice teksta koje je priredio vlč. mr. Bojan Ivešić, dok ostatak sačinjavaju 122 stranice teksta u redakciji izdavaštva sa cjelovitim tekstovima dr. Krunoslava Draganovića. U nastavku predstavljamo djelo dr. Draganovića *Katalog župa i nazadovanje katoličkog elementa u Bosni i Hercegovini u XVII. stoljeću*.

U uvodnom poglavlju (33-34) navedeni su ciljevi studije koji u prvom redu na kritičan način daju katalog župa XVII. stoljeća na današnjem bosanskohercegovačkom teritoriju. Autor ističe nedohvatnost većeg broja arhiva, poput Carigradskog arhiva, koji krije veliko blago za povijest hrvatskih zemalja. Čak i u dostatnim rimskim arhivima, osobito u Propandinom za XVII. stoljeće i drugim, leži još neistraženog dragocjenog materijala što ostavlja prostor za buduća istraživanja. Razlog stoji u neposrednom redoslijedu arhivske građe. Granice Bosne koju istražuje uzima onakve kakve su stvorene Svištovskim mirom 1792. godine uz neke korekture u istočnoj Hercegovini.

U prvom poglavlju (35-48) autor predstavlja povijest Bosne do XVII. stoljeća. Osvrće se ponajprije na povijest srednovjekovne Bosne pišući o katoličkoj vjeri i patarenima, odnosno Crkvi bosanskoj. Za pravoslavlje ističe kako mramorni spomenici šute o njima sve do dolaska Turaka u Bosnu. Posebno ističe poseban period katoličke povijesti u Bosni, osvrćući se na islamizaciju patarena kojima su se ovdje ili ondje priključili i izvjesni katolici kako bi sačuvali vlast i posjed. Ističe i podatak kako su 1582. neka

katolička sela prešla na pravoslavlje ne imajući dugo vremena katoličkog svećenika. Na stranicama prvog dijela vidljiv je i opis pojedinih krajeva u Bosni ističući pojas od Sarajeva prema istoku pa sve do rijeke Drine. To su po Draganoviću krajevi koji su u srednjem vijeku pripadali župi Borač u Ninoslavovoj darovnici godine 1244. i malim dijelom župi Vrhbosni. Mnogo teksta posvećuje i sjedištu srednjovjekovne bosanske biskupije, za koju kaže da je to Brdo u župi Vrhbosna, gdje je stajala katedralna crkva sv. Petra i Kaptol. Sjedište bosanskih biskupa u XIII. stoljeću po Draganoviću je glavica Crkvište, iznad željezničke postaje Pale, 16 km na jugoistočno od Sarajeva. Pale s dosta argumenata povezuje s velikaškom porodicom Pavlovići, za koje iznosi mnoge topografske, ali i pisane tragove. U nešto kraćem obimu sadržaja opisuje i krajeve u donjem Podrinju od Srebrenice do Bijeljine i Rače. Navodi šest samostana, od kojih su ostali samo Srebrenica i Zvornik sa kratkim trajanjem. Kao posljednji akcent katoličkog elementa do XVII. stoljeća Draganović piše o sjeverozapadnom dijelu Bosne. U njemu nabraja događaje i mjesta od pada Bosne 1463. pa do pada Bihaća 1593. godine kada čitav prostor BiH pada u Turske ruke. Kao dokaz teškog stanja autor ističe i jedan dokument iz 1581. godine koji opisuje događaj na Uni iz 1556. oko Kupe i Kostajnice. Ističe kako je 70 000 Hrvata koji su tu bili nestalo ili protjerano iz tih krajeva. Posebno ističe prebjeg u islam, kao i uništavanja sela od strane martolosa koji su sav puk prisiljavali na pravoslavnu vjeru.

Drugo poglavlje, ujedno i najveće (49-89), razrađuje i donosi *Katalog katoličkih župa u XVII. stoljeću u Bosni i Hercegovini*, što je ujedno i njegova studija kojom se bavi. Za podlogu istraživanja o nazadovanju katoličkog elementa u Herceg-Bosni u XVII. stoljeću autor je uzeo izvješće biskupa, provincijala i vizitatora. Tako donosi 19 izvještaja s neprocjenjivim povijesnim blagom vezanih za stanje, ali i položaj katolika u XVII. stoljeću. Ona su ključna radi detaljnih popisa župa koje su biskupi, provincijali i vizitatori sreli putujući širom Bosne i Hercegovine. Na osnovu toga možemo vidjeti koje i koliko je župa bilo i koje su po povijesnim prilikama zauvijek iščezle ostavivši o sebi samo pisani trag suvremenika. U katalogu bosansko-hercegovačkih župa sedamnaestog stoljeća autor donosi i šest tablica. Prvi

dio obuhvaća Donju Bosnu: od Une do Vrbasa, 2. Od Vrbasa do Bosne, 3. Od Bosne do Drine; 4. Tablica govori o Gornjoj Bosni bez Duvna, Livna i Kupresa koji ionako nisu pripadali Bosanskoj biskupiji; 5. tablica navodi Hercegovinu s desne obale Neretve i duvanjsko-livanjski kraj; te 6. tablica iznosi podatke o Hercegovini s lijeve strane Neretve (Trebinjska biskupija). U skrižaljkaama kroz tabelarni prikaz vidljiv je natpis župa koje su popisali biskupi, provincijali i vizitatori od 1600. do 1708. godine. Ono što autor zaključuje o sudbini katoličkog življa Herceg-Bosne u XVII. stoljeću jeste zapostavljanje, proganjanje i gaženje od strane jačih. Tijekom XVII. stoljeća katolici nigdje ne zadobijaju novo tlo, a postupno u pojedinim krajevima, kao npr. Podrinju, nestaju i gube se. Sredinom XVII. stoljeća mnogo stradaju Hercegovina i Zapadna Bosna u Kandijskom ratu, za šta će tijekom Bečkog rata Katolička crkva pretrpjeti posljedice od koji se ni dan danas nije oporavila.

U trećem, ujedno i posljednjem poglavlju (91-124), autor donosi rekapitulaciju katoličkih krajeva Bosne koji su izgubljeni u XVII. stoljeću. Također donosi izvješća o broju katolika na osnovu biskupa Baličevića iz 1600., Maravićeva izvješća iz 1655. i izvješća biskupa Ogramića iz 1675. godine. Uzevši u obzir konstantan prirodni priraštaj, primijenivši današnji teritorij Bosne i Hercegovine kao jednu cjelinu i pretpostavivši da se broj katolika u Hercegovini prema godini 1630. barem nije umanjio, autor Draganović dolazi do zaključka da je pred Bečki rat vrlo vjerojatno u cijeloj zemlji moglo biti 100 000 katolika. Kategorički i sa sigurnošću autor tvrdi i zaključuje da je koncem XVII. stoljeća u Bečkom ratu katolički element doživio tešku katastrofu izgubivši tri četvrtine ili možda četiri petine svojih ljudi. S brojem od 17 000 ili možda 25 000 duša do oko godine 1700. dostigao je katolički narod najnižu točku na bosansko-hercegovačkom teritoriju, kakva stoljećima nije zabilježena u njegovoj povijesti. Glede župa, od 90 župa na teritoriju Bosne i Hercegovine, koliko ih je po imenu poznato u XVII. stoljeću, ušlo je u Bečki rat njih 62. Koliko ih je ostalo na nogama nakon Karlovačkog mira 1699. ne znamo. Zajedno sa obnovljenim župama Vietri ih nalazi godine 1708. samo 21 (zapravo 18, kojima pripaja i tri župe

Trebinjske biskupije). Prva, vrlo detaljna i točna statistika katoličkog življa od Neretve do Save u XVIII. stoljeću, potječe od biskupa fra Pava Dragičevića iz godine 1744. Po njoj tada je bilo u Bosni 39 831 katolika, ali tu nije uračunata Trebinjska biskupija. Broj katolika je naglo rastao, najviše povratkom naroda s mletačkog teritorija, ali ipak je još uvijek u Bosni bili tako malo katolika, zaključuje Draganović.

Kao i svaka ozbiljna studija, i ova završava kratkim zaključkom, izvorima i bibliografijom. Zatim slijedi kazalo imena i kazalo gradova, a na kraju je dodan sadržaj knjige.

Draganović studiju završava futuribilnim stvarima, kojima ističe jednu kombinaciju. Pita se kakvo bi izgledalo konfesionalno lice Bosne da je Bečki rat svršio zauzećem Bosne i dolaskom barem velikog njezinog dijela u ruke ugarsko-hrvatskog vladara? Što bi se dogodilo s Bosnom da se ispunila želja i san hrvatskog bana Nikole Erdodija izražena u pismu zagrebačkom biskupu Martinu Borkoviću godine 1684.: “Mene srce u Bosnu vleče za osloboditi siromaško kršćanstvo i one mnoge svete cirkve, koje puste stoje, kadi se je Bog hvaliti i dičil; ieda Bog da za naša pameti još bude; konči jada volja Božja bude laglje i veseleje umrem.” Autor vjeruje da bi razvoj prilika bio sličan onom u Slavoniji koja je pred Bečki rat živjela skoro u jednakim okolnostima kao i Bosna. Katolicizam bi bio dominantna religija koju bi slijedila većina naroda Herceg-Bosne.

Dražen Janko